

JURNAL

МЕНТРЪ РЕШИДИРЕА ШТИНЦЕЛОРЪ НАТЪРАЛЕ ШИ ЕСАКТЕ, ЪН ТОАТЕ КЛАСЕЛЕ

Pedięeatř

BCU Cluj / Central University Library Cluj

de
PROFESOR DOCTOR IULIUS BARASH.

N° 10.

(Анълъ алъ патрелеа)

Бъксрештѣ

15 Мартѣ, 1859.

Корпидереа: Деспре инстинкте ле анималелоръ. — Деспре мърспѣ антиѣ. — Комзикациѣнѣ сѣиѣнтѣфѣ мѣиѣ.

Деспре инстинкте ле анималелоръ.

(Ѣрмаре)

Ценълъ скѣмѣрѣилоръ локзеште мърѣле пор-
дѣлѣ; инъ винъ не фѣ-карѣ анъ ѣн неумѣ-
роаше мѣлюане де лѣлюане ла църмълъ мърѣ
дѣн Ехрота, Асиа шѣ Амерѣка; ѣрѣ сѣре мѣа-
зъ-зи нѣ се мѣѣ ѣнаѣтеазъ де кѣтѣ нѣнъ ла па-
трѣ-зѣчѣ шѣ чѣнчѣ де гrade. Ѣмълѣтѣлъ лоръ еште
алѣта де перлатѣ, ѣн кѣтѣ с'а фѣкѣтѣ шѣ харѣ пен-
трѣ кълъторѣ лоръ дѣнъ фѣ-карѣ анъ. — Ъз прѣ-
мърварѣ, ѣнчѣнъ а венѣ де ла нордѣ зѣде с'аѣ
аѣлатѣ тоатѣ ѣарна; ѣн лѣна лѣѣ Априлѣ шѣ Маѣ
се араѣтѣ не ла аѣеле де прѣа преѣзѣрѣлъ инъ-
лелоръ Шетландѣ (ѣн нордѣлъ Енглѣтерѣѣ); инъ
ѣн сѣршѣтѣлъ лѣѣ Ъзѣнѣ шѣ Ъзѣле, еѣе се аѣлѣ
н'аколо ѣн аша немърѣнѣнѣтѣ кѣтѣдѣме, ѣн кѣтѣ а-

конѣрѣ фаѣа мърѣѣ ѣнтр'о ѣнѣдѣре де мѣѣ мѣлѣ
мѣле шѣ ѣнтр'о адѣнчѣме де мѣѣ мѣлѣ сѣте де
стѣнжѣнѣ, шѣ сѣнѣтѣ аша де стѣнсе зѣеле де ал-
теле, ѣн кѣтѣ сѣ се поатѣ прѣнде ѣн мѣѣ де мѣ-
люане.

Мѣѣ тѣрѣѣ се прѣсѣнѣскѣ ѣн тоате църмѣрѣле
Енглѣтерѣѣ ш'але Скоѣѣѣ, ш'атѣнчѣ, адѣкѣ де ла
Сѣнтѣмѣрѣѣ шѣ нѣнъ ла Октоѣрѣѣ, се фѣче прѣн-
дѣреа лоръ чеа мѣѣ мѣре. Не зрѣтѣ мѣрѣгѣ ла
църмѣрѣле Оландѣѣ, ѣнѣнѣнѣдѣ-се кѣтѣре каналѣлъ
Ламанѣѣ шѣ мѣреѣа Балѣкѣ, шѣ ѣн аѣесте ре-
ѣѣѣнѣ рѣмѣне нѣнъ ла Ноѣмѣрѣѣ сѣѣ Декѣмѣрѣѣ,
дѣнъ карѣ тѣмнъ се 'норѣкѣ ѣарѣшѣ сѣре нордѣ
сѣре а се реѣнѣоарѣе ѣарѣшѣ ла прѣмърѣара вѣѣ-

toare.— În luna mai Izlie mi Așgștș, ședș în mizlokkșlș mърїї шї пe зpmъ интръ in ape маї шїчї кѣтїндѣ аколо локзрї favorabile pentрѣ депзереа оазлорѣ лорѣ, ш'аколо рemїнѣ skзмърїї нїнѣ in iарнѣ. Skзмърїї чеї вѣтрїнї, се 'мпрезнѣ шї депзнѣ маї nainte оазле лорѣ шї чеї тїнерї маї пe зpmъ. Дѣпѣ депзереа оазлорѣ, слѣ- бескѣ шї de ачеа пeскарїї иї прїндѣ маї 'n- ante. Еї се имѣлдоeskѣ peste fiре. S'a гѣсїтѣ маї мѣлѣ de 60,000 de оаз интр'о вѣртѣ a знеї skзмърїї d'о мърїме de mizlokkș. Ka сѣ аївѣ чїне-ва о idee de мърїмеа ачестеї пeскърїї, трeбѣ се мїtie кѣ in секолѣлѣ алѣ шante-спре- зечелеа, нѣмаї Olandezїї сїнгзрї аѣ окзнатѣ о сѣтѣ de мїї de oameni кѣ ачeастѣ рамзрѣ a ин- дѣстрїеї шї доз мїї de корѣвїї pentрѣ транспор- тѣлѣ лорѣ, пe fie-kape анѣ.

Дѣпѣ skзмърїї сїнтѣ іаршї ремаркабїлї пен- трѣ emїgraziunea in sovїetzїї, пeшїї din цeнѣлѣ Salmo (Saumon) прекм ам zis маї сѣс.— Еї локзеск мърїле аркїче (їngerate din partea чеа маї апроане de полѣлѣ пордѣлї); їнсѣ in fie- kape прїмѣварѣ, се погоарѣ спре мїазѣ-зї, се апропїе de контїнентѣ шї сѣ сѣе іаршї прїн- гѣра рїзрїлорѣ нїнѣ ла їсворѣлѣ лорѣ. În ачесте кѣлѣторїї, еї змѣлѣ in колоане дрeпте кѣ о mare рeгѣларїтate. În канѣлѣ ачесторѣ колоане се а- флѣ зна чеа маї гроасѣ din partea femeeaskѣ, іарѣ тїнерїї formеазѣ слїршїтѣлѣ колоанеї. În змѣлетѣлѣ лорѣ, маї кѣ seamѣ сѣїндѣ рїзрїле, факѣ знѣ mare sgromotѣ, кѣ loate кѣ еї їноатѣ їнчeлѣ, нѣмаї атзнчї се грѣмѣdeskѣ кїндѣ сїнтѣ аменїндацїї de вр'знѣ перїколѣ, шї атзнчї еї поїѣ їnota маї їste de кїтѣ о корабїе de ванорѣ. Кїндѣ еї гѣсескѣ in рїзрї вр'знѣ зѣгзѣлѣ kape ле їмїнедекѣ дрѣмѣлѣ, атзнчї сарѣ in сѣсѣ peste зѣгзѣлѣ ла о їнѣлїме de 12 нїнѣ ла 15 нїчїoare (5 st.). În цeнeре, катѣ нїnte рїзрї нѣ преа адїнчї, к'знѣ їсндѣ de нїсїнѣ зnde femeca сарѣ о гроапѣ in kape-шї deuzне оазле; вѣрѣатѣлѣ вїне пe зpmъ a podї оазле. Дѣпѣ ачeастѣ о- перациуне, вѣтрїнїї се 'ntоркѣ іаршїї спре a epна ла мърїле їngerate, іарѣ тїнерїї ешїндѣ din оаз, крескѣ їste нїнѣ ажнргѣ ла о мърїме d'знѣ нї- чїорѣ, атзнчї шї еї мергѣ ла mare зnde рѣмїнѣ нїнѣ in мизлоkkșлѣ вeреї ачестїї анѣ, ш'атзнчї дѣпѣ че аѣ ажнрсѣ ла о мърїме de 4 нїнѣ ла 5 нїчїoare, вїнѣ шї еї in рїзрї ка сѣ-шї депне оазле лорѣ.

Токмаї ka pondsнeлeлe аѣ шї еї ачестѣ кѣ- pїosѣ їnstїнктѣ d'a venї пe fie-kape анѣ пe ла локзрїле лорѣ. Знѣ natрalїstѣ ачме *Delianș* a пѣсѣ знѣ їнелѣ de арамѣ пe коаделе a doї- спре-зече dїнтр'ачешїї пeшїї kape іа гѣсїтѣ in рїѣлѣ *Ozs* in Franța, шї пe зpmъ ле-a datѣ дрѣмѣлѣ. Peste кїтѣ-ва їмнѣ, тодї аѣ плекатѣ; їнсѣ ла аналѣ вїїторѣ аѣ гѣсїтѣ totѣ in zїсѣлѣ локѣ чїнчї din ачeї пeшїї; peste алѣ doїлеа, аѣ venїтѣ треї шї peste алѣ треїлеа анѣ аѣ venїтѣ іаршїї треї.— Алте асоциацинїї вpемeлїчешїї, се 'ntorkmesкѣ їнтpe animale, нѣ pentрѣ алѣ-чeва de кїтѣ pentрѣ пѣчереа лорѣ.— Аша аѣ вѣзлѣлѣ знѣ кѣлѣторѣ ачме *Lebaians* ла канѣлѣ de бѣ- пѣ спeранцѣ, in fie-kape сeарѣ сѣмѣ de знѣ felѣ deosebitѣ de панeгалї (perоquets, psitacus їnsuscatus) че се адзнѣ кѣ mare sgromotѣ, мер- гїндѣ ла знѣ їсворѣлѣ їмнeде ка сѣ се скалде; шї ажнргїндѣ аколо, аѣ їнчeнїтѣ a со жѣка знѣлѣ кѣ алѣлѣ їмнїгїндѣ-се шї тѣвѣлїндѣ-се пe вeр- деацѣ, аної се 'ntоркѣ ла пѣдѣреа de зnde се адзнасeрѣ їнтїїѣ, їмї netезескѣ пeнeлe, шї дѣпѣ че fie-kape їшї face тоалeтa, се траде in локѣлѣ сѣлѣ pentрѣ noante.

Дарѣ їnstїнктѣлѣ соціабїлїтїїї чeлѣ маї дес- волатѣ, este ачeла kape сілeнтe animaleло a трпї totѣ-deasна їмпрезнѣ, а-шї клѣдї локзїндо комѣне, а се ажѣта зна пe алта in локзрїїле лорѣ трeвїнчїoase шї in fine, a forma зeѣ felѣ de statѣ.

Знѣ асeмeнца їnstїнктѣлѣ їлѣ гѣсїмѣ in гра- дѣлѣ чeлѣ маї ремаркабїлѣ ла *kastopї*, ла *cesнї*, ла *albine* шї ла *spрїнїї*, деснpe kape vomѣ vorбї акѣмѣ маї пe ларгѣ.

Kastopял din Kanada (vezi fig. 1) este animaleлї din клasa mamїферѣ, чeл маї ремаркабїлї pentрѣ їnstїнктѣлѣ сѣлѣ de соціабїлїтate мї de konstрѣк- цїїне (клѣдїре). Вара трѣеште сїнгзрѣ in гро- пeлe че ле-a фѣкстѣ in малѣлѣ рїзрїлорѣ шї вѣлїлорѣ; дарѣ апроїїндѣ-се їмнѣлѣ epнeї, се адзнѣ in чeтe de доз сарѣ треї сѣте, а-шї клѣдї їмпрезнѣ локзїнга de іарнѣ; атзнчї еї алeгѣ о балѣ сарѣ знѣ рїѣ destѣлѣ de адїнкѣ, ка іарна сѣ нѣ поатѣ їнeгeа нїнѣ in їсндѣ. Ka сѣ рѣмїe ana ла о їнѣлїме порївїтѣ, иї їнкoп- цїзрѣ малѣлѣ к'знѣ rapдѣ, дарѣ (лѣкзрѣ de мї- pape!) фѣтзpa ачестїї rapдѣ este порївїтѣ кѣ тоате мѣсзрїле архїтектонїче (їнцїперешїї) че-

prste la o asemenea lucrare, adică къ gardăлă este făcătă къ пвеле, пе dinafarь аконеритъ къ пьмінтă, stindă къ faga чеа волитъ спре апъ, ка съ нъ се стріче. Еї, пе fie-каре аң, інтрескă къ лăкрърї пвої ачестă gardă; дьпъ че аъ испрвїтă gardăлă, се дешартă ін famїлії, спре а клăді локвінцеле лор. Ачестеа sїнтă făкте ка зп felă de колїбе potъnde de пвеле, аконерїте. sьsă шї пе dinafarь къ пьмїнтă, шї sїнтă псе ін лънїмеа малълї саъ згразлї. Diametrăлă лорă аре де ла wease нїпъ ла weante пїчїoare де лънїмо. Колїба аре доъ катрї, челă де sьsă каре este секă, este хотьрїтă pentрă локвінца касторїлор, iar чел де жос каре este сьв апъ, аре пьмаї о гьрп каре комьнїк къ ана прїн каре есе шї інтръ касторїї. Еї, ін челă де жосă шї пьстрєазъ провїзіонеа лорă. Кїндă касторїї шїї факă колїбеле лїнгъ вр'о апъ кьргътоаре, атъчї се дькă ін сьсълă аңї ла зпă пьнкă шї таїе (къ дїнїї лорă де дїнаїте каре полă тїа шї зпă арьсре гросă) лемпеле тревїнїчїоасе, ле арьнкă ін апъ шї ле дїрїцєазъ спре локълă тревїнїчїосă. Toate ачесте лăкрърї але лорă, се факă foapte iste шї се зрмеазъ пьмаї noantea. Еї кьтă локрїле пьслїї шїї доньртате де локвїнца оаменїлорă, sїндă къ знде се афлă апрєане де оаменї еї нъ факă колїбе. Дарă ачестă їнстїнкă де констрєкїїне, се пьстрєазъ кїарă шї ла касторїї каре sїнтă крескьїї ін мїна оаменїлорă; sїндă къ s'а вьратă де seamъ къ нїште asemenea касторї, къ toate къ се афлă ін колїбе foapte вьне, еї орї-че вькатъ де лемнă гьсєскă, о вьгъ ін пьмїнтă ка кїндă арă вреа съ факă орї згразă орї клăдїре. —

Їнтормаї ка Касторї, арьтă інтре анїмалеле мамїфере есемпїлă знеї соцієтїї вїне органїзате каре шїї зїдеїте локвїнца комьнъ ка пої оаменїї; asemenea шї інтре пасєрї, о спецъ пьмїтă пасєреа *penzьїканă* (*Loxia socia*) пе арьтă, есемпїлă знеї локвїнцє комьне. Ачесте пасьрї, каре тьсєсă ла канлă де вьна спєранцъ, аă обїчєїк къ, кїндă ворă съ се амеазъ знде-ва, s'адьнъ мьлте ла зпă локă шї факă пе зпă арвор зп аконерїш mare (вєзї fig. 2) їнтормаї дьне форма кьмă sїнтă аконерїшьрїле касєлорă noastre, паркъ шїїк ка аст-фєл, пїоаїеа о съ казъ жос шї нъ ле стрїкъ аконерїшълă. Аконерїшълă е фăкăтă d'о матерїе foapte таре шї ажнїце ла тьрїме

шї де 2—3 stїнжїнї ін diametrъ. Пе faga де жосă а аконерїшълăї, мерьє pїндьрї де кьївьрї де ла центръ кьтре перїферїе, asemenea шї їмпрєїзьрăлă марїнеї де жосă sїнтă аmezate pїндьрї де кьївьрї, к'о mare регьларїтате, їнтормаї ка лїнїле зїдеелорă ін ораше. Сьв зпă asemenea аконерїшă, се афлă 600 саă 700 де кьївьрї де ачесте пасєрї къ famїліїле лорă (вєзї fig. 1). Ачєастъ пасьре соціалъ тьрєште ін репьблїканїзмă шї нъ шїї да стїнълă ка албїнеле; де ачєеа се шї пьмєште репьблїканă.

Їнтре їнсекте, кьївълă албїнєлорă este вєсїтїкъ pentрă клăдїреа са регьлатъ шї мїньналъ. Ачесте їнсекте дешлїескă къ гьра лорă вькьдїїле де лемнă. пьтредă дїн каре факă зпă felă де касъ шї дїн ачєастъ моале матерїе еле формєазъ нїште кьсьще (cellules къ wease колдзрї лїнїте зпа де ала). Дарă че лăкръ де мїрєаре! Математїїї аă гьсїлă прїнтр'зпă калкълă foapte адїнкă, къ нїште asemenea кьсьще ексагоналє (къ wease зпгїсрї) лїнїте зпеле де алтеле, sїнтă ін stare а копрїнде ін еле, челă маї мьлăкă fьсїдă кїтă este къ пьїнцъ, totă d'о датъ sїнтă маї капавїле а се лїнї зпеле де алтеле гьрп а рьмїїнеа че-ва локă голă.

Дар матерїеа прїн каре албїнеле фак мїере, чєле лăкрьтоаре о адьнъ пе кїмпă, адїкъ че флорї се афлă ачєастъ пьлєере гьлєнъ (вєзї fig. 3), каре съ лїеїште пе пїчїoareле пьроасє але албїнеї; аңї кїнд албїна сосєште ін стьп, фреакъ къ зп пїчїорă пе челă-латă, їнтормаї ка к'о перїе, атъчї ачєастъ пьлєере съ дешлїеїште шї кьде ін нїште коїшьрї мїчї каре Натьра ле а фăкăтă жосă пе пїчїoareле d'їндьрьтă але албїнєлорă (вєзї fig. 4). Дарă къ чїокълă лорă, албїнеле адьнъ пе флорї о алъ матерїе рєшїноасъ пьмїтă *pro-polis*. Де ачесте матерїї еле факă чєаръ.

Нїште їнсекте асемънътоаре къ албїнеле, sїнт вєспїле (vespa). Еле asemenea тьрєск ін соцієтїї шї шїї факă кьївьрї d'о регьларїтате адмїрєабїлъ (fig. 5). Матєрїа де каре факă ачесте кьївьрї, este лемнълă пьтредă каре лăкă podă къ гьра лорă шї лăкă фьрїмїнтъ аст-фєлă ін кїтă съ фачє ка зпă felă де коакъ саă картонă (хьрїїе гроеашъ де лєгьторї де кьрїї). Дїнтре ачєсто матерїї, шїї факă чєлєлєлє лорă есароне регьлатє, ле їншїрєазъ ін pїндьрї, паркъ sїнт кьтєрїле знеї кьсе; аңї інтре доъ кьтєрї, пьнă стїпї мїчї

de mърuinitъ шu imkomiletъ, in kitъ nъmaй skim-
 barea хайнелоръ стъпнхлхй, este in stape d'a o
 перде. Шнъ вькарйъ este преа кьноскитъ de vi-
 теле каре ле пъзеште; даръ, de se ва черка d'a
 се имьртка in алъастрх, вителоръ indatъ se ва
 пъреа de streinъ. Доi берьечи каре аъ тръитъ
 kitъ-ва timнъ импрехнъ, s'аъ гькитъ prieteni шu
 се ихьескъ хнхлъ пе алхлхл; даръ дхнъ че мi се

ва танде мна, се хитъ хнхлъ ла глхлхл ка ла
 хнъ streinъ шu ne маi рекьноскитъ-се, inченъ
 а се бате. Din контра, калхлъ шu елелантхлъ,
 нх нъмаi къ пъstreазъ totъ-deасна кинхлъ стъ-
 пнхлхй лоръ; чи sintъ in stape d'a инъца аскхл-
 тиндъ niute semne deосеsite. Кинеле este inст
 маi дешолатхлъ ла минте, елъ este хнъ адевратъ
 prietenъ алъ стъпнхлхй стъ, рекьноскьторъ пен-

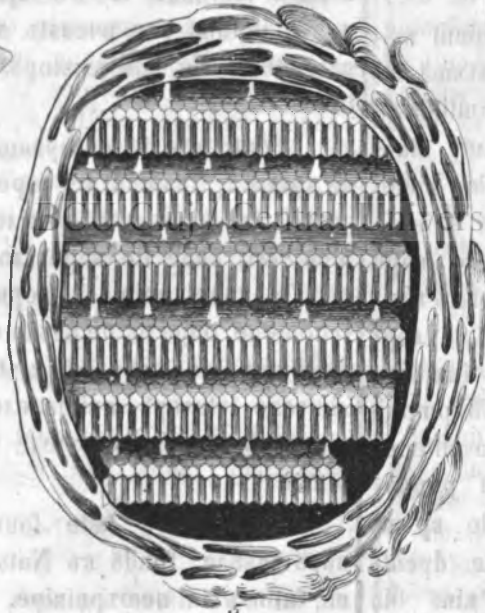

Fig. 1. Castor; fig. 2. Пасереа Репъзликанхлъ; fig. 3. Алъина; fig. 4. Пичьорхлъ de d'иньрхлъ алъ алъинеi; fig. 5. Къйхлъ веспелоръ; fig. 6. Маимъца Орангъ-Стангъ.

трх фачериле до vine че ле-а приимитъ. инцелече
 интпистареа стъпнхлхй стъ, врекьмъ шu минia са
 шu кастъ npin мингьере а-лъ индхлелека; ама
 даръ vedemъ къ, kindъ стъпнхлхл аъ лхатъ пълъ-
 риа шu бастонхлхл воиндъ а ешu ла плимьаре,
 кинеле indatъ vine а-лъ мингьиа, ка kindъ аръ
 voi а-лъ индхлелека стъ-лъ ia шu пе елъ ла плимъ-
 варе.—

Даръ чеа маi мьлтъ дешолатъ инцелечу-
 чисне дхнъ омъ vedemъ ла маимъцъ (singcs).
 Интпе маi мьлате есемиле ахьпра ачестей материй

аичи, воескъ а ворби нъмаi de хнхлхл. In mena-
 цериа националъ ла Парисъ este o маимъцъ din
 фелъа орангъ-стангъ (безi fig. 6.) ачестъ маимъцъ
 се поартъ интокмаi ка хнъ копилъ; este капричюастъ,
 се некъжеunte, стиръ шu се дъ къ канхлхл de пъ-
 минтъ дактъ нх i се фаче воинга. Kindъ а fostъ
 сингьеръ инкисъ in вр'o кастъ, а кьстатъ мизлоаче
 d'a ешu, инстъ fiиндъ микъ шu пенстиндъ ажхнче
 ла кланца броаштеi, а лхатъ хнъ скахнхл, л'a пхсъ
 лингъ хнхл s'a схитъ пе елъ, а инпнхл к'o минъ
 кланца, а дешкисъ хуа м'a емитъ. Апоi чине

poate nera kь toate aчeste operaцiuni нs sintь
presaltatele znei inkinzipi indelente, sokolite de
sine, ne kindь ea n'a invъigatь de la nimeni?
Aша dapь, ne va intpeba чine—va че deosebire
este intpe aчeastь maимъдъ mi omь?— Че deo-
sebire?— Mare! Mare ka de la пъmintь nintь
ла черь! Deosebirea este civilizaziunea, simti-
mentьlь мораль mi kredinца религиоасть, voинца
либерь de faчere de bine mi *corvirea*.

Dъne klasa mamiferь (кь циге), sintь intpe
челе-лате класе але анималелорь mai съраче
de minte ачелеа але пештиор mi але pentилелор
(tipitoарелорь); пасериле sintь mai пъдинь стъ-
пиде.— Din анималеле челе miчi nevertebrate
(съръ гревънъ saь ossьlь sninъpъii) iarъmi insek-
tele sintь ачелеа каге, ne лигъ njunte instinkte
minsate, прекъмъ амъ възътъ, аь fostь favori-
sate de natърь mi кь дарьлъ зпорь skintei de
инделенчизне.

In fine, dъntь toate aчeste observaцiuni кь-
pioase але анималелорь, trebbe сть арътъмъ mi
ърмътоареле fenomene, адикъ: natъралитii s'аь
inkredinъatь кь анималеле d'o snegie (felь), sintь
in stape a—mi komunika rindъpиле prin niunte
semne indelense tatslorь. Aша dapь la anima-
lele selvaticе, прекъмъ mi la пасериле каге
trъeskь in чete, s'a възътъ de мълте opi кь пънъ
impreцизрълъ taberei лорь, карагле din ai лорь
каге, prin niunte stirъpъ deosebite, ле инутии-
цеазь de apronierea вр'ънъi inimикъ. Мармоци
mi Фламанзиi арагь преа desь знъ asemenea
esemplь. Asemenea s'a възътъ la пъii pondъ-
nelелорь кь, kindь sintь amercinъaцi de вр'ънъ
периколъ, даь niunte stirъpъ deosebite drentь
semнъ mi пъmai de китъ pondъnelеле binь din
toate пъциле a—i ажъта. Дарь o astь-felь de
komunikaцiune este мълтъ mai къpioасть la in-
sekte mi mai кь seamъ la фъpичi.

Обсервацiunile фъкеле prin mai мълцi па-
tъраlisti, mai кь seamъ *Hauber* mi *Latreille*, нъ
ласть niчi o indoiалъ асъпра ачестъi пъкитъ. Аша

dapь kindь локъинца знеi колонii de фъpичi ва
сть дъръме, атънчi s'a възътъ кь, ачеле фъpичi
каге sintь n'aproape de пънтълъ ameninъatь, се
pisinesкь k'o издеалъ foapte mare in toate пър-
циле колонiei mi atингъ кь капълъ ne opi—че
фъpикъ ч'o интинескь ne дръмъ; дънть ачесте
felъpи de инутиинцаге, toate фъpичиле d'odatь есь
intp'o direкцiune афарь din локъинца лорь ame-
ninътоаре mi преа парь se 'ntimпъл кь, дъръ-
mindъ-se o kasъ de фъpичi, сть sdrobeaskъ мълте
фъpичi сьв дъръмътъра kasei. Ла лъnte фъpioase
каге, нъ преа парь, се ърмеазь intpe доъ ко-
лонii de фъpичi, s'a възътъ кь din amindоъ пър-
циле се пънъ inaintea армиилорь ka знъ felь de
пъzitopъ, каге инутиинцеазь n'ai лорь de пътепеа
mi de posiцiunea inimикълъi; инсть ла вр'o posi-
цiune критикъ, kindь inimикълъ este мълтъ mai
пътерникъ, ле повъдъескь a се 'ntoарче inanoi
a kasъ mi дънть че s'a ърmatь ачeastь petpa-
чере, iarъmi езе ачeastь армие de фъpичi im-
пътерничитъ de знъ ажъtopъ, snpe a supъrini лъnta
инчепълт.—

Toate aчесте observaцiuni нs sintь еле агия
de kpezst? Азъиндъ-ле, оаре нs ni се наге ка, kind
амъ si in мизлокълъ цорилорь fabъloase але о-
pientълъi, зnde fie-каге foapte imi ape rlasъ ei
mi fie-каге анималъ vorbente? Toate ачесте
fenomene оаре нs ne adъre aminte de fabъlele лъi
Solomonь in каге се зиче, кь арь si indelесь
лѳмбеле tatslorь анималелорь de ла вълъpълъ
din aerь nintь ла вермеле че се tirente in цъ-
pintь?

Адеврълъ! Асте fante netъrъdъsite ni се
парь fabъле, fiindь кь Natъpa este atita de mare
mi intinsъ in nemъpъcinipe, in китъ fabъла mi а-
деврълъ se atингъ intp'insеле.

Toтълъ domenь аь Natъpei este atitъ de
adinkъ, mistepiosъ, kovъrшitopъ аь tatslorь ima-
цинационилорь noastre, in китъ мълте каге astъzi
sintь sokolite de fabъле, miine ni се арътъ ка
fante de адеврълъ. Eatъ Na'ъpa!

Despre măsuri antice. *)

De

A. Treb. Laurianii.

A.

I. Măsurile istorice adică adese ori în confesiune pre lektorii cei mai depinși în Istorie. Noi dăm o cercetare serioasă în obiectele acestea, am să școlitiș de căviing a strînce pressatatele cercetării noastre în ună tractatș rațională, kș kare sș se poată servi nșnimea romșnș la studiiș Istoriei.

Peștrș fissareș ideilorș, kșcetșmș a fi neapșratș de a kompara șndatș aiș la șncenșș mșsurile moderne kș cele antice.

Dșmș mșsurile ȃeografice, cerkșlș meridianș alș nșmintșlș faeș 40,000.000 metri saș 5,400 miliarș ȃermane, saș 21,600 miliarș marine, kari daș 21,600,000 stșnșini ȃeografici, saș 129,600,000 nișioare ȃeografice (saș olimpiice). Șnș miliarș ȃermanș faeș ama-darș 4 miliarș marine; mi aeste 4 miliarș marine fakș 5 miliarș romane. Prin șrtare cerkșlș meridianș alș nșmintșlș faeș 27,000. miliarș romane, kari daș 27,000,000 namı romanı, saș 135,000,000 nișioare romane. Deș: central U 400 metri fakș 1296 niș. olimpiice, s. 1350 niș. rom.

1 metrș faeș nișioare olimpi. 3-24, s. n. rom. 3.375;

24 niș. olimpiice fakș 25 niș. rom. s. metri 7.475;

1 nișiorș romanș faeș metri 0.296296;

1 pasș romanș (=5 niș. rom.) faeș metri 1.48148.

1 miliarș rom. (=1000 namı) faeș metri 1481.4815.

Datele aesteș konsșnș foarte bine kș mșsurșșurile șkște așșpra distanșelorș kenoskște din semne positive. Șntre aștele meritș șare aminte kolșmnșle șș Traianș mi Antoninș kari se afșș în șișngș la Roma, ale kșșora fșce șișnș akșșratș de kște 100 nișioare romane, mi daș metri 29.63.

R. Fanniș ne șșșne kș pșrtșntarișlș (quadrantal) saș amșora romanș era șnș nișiorș kșșikș, adekș o mșsurș kare în fie-kare dimenșiune, în șșngș, în latș mi șnalș, are șnș nișiorș romanș **). Kșșlș nișiorșlș romanș

(adekș alș mșșimı de metri 0.296296) ne đș litre francheș 26.012294. Aesteș e mșșura de kapacitate a pșrtșntarișlș romanș.— Aesteș pșrtșntariș șșșlș kș vinș, dșmș plebiscitșlș Silianș, treșșia sș tragtș 80 de litre romane **). Prin șrtare aevmș raportșlș: 80 litre romane fakș kilogramme francheș 26.012294, saș vșnșı viennesı 46.44950. De șndē dedșcemș kș 100 litre romane daș kilogramme 32.5153, saș vșnșı viennesı 58.0619, mi așoi litra romanș đș gramme francheș 325.153, saș vșnșı viennesı 0.580619, va sș zikș cheș mai bine de o đșșmștate de șndș viennesș. Șnș kiarș aesteș este mi grestateș litrei din principatele romșne, ama șnkșș pștemș zice, kș litra romșnș este kș totșlș identikș kș litra romanș, mi kș 80 de litre de vinș fakș 20 de okș de vinș, șate atșș kș mșșurș de kapacitate, kșș mi kș mșșurș de grestate (pondș).

La aesteș mai obșervșmș akșmș șndatș, kș 80 de litre romane șșșea șnș talentș attikș, saș 60 de mine attice, prin șrtare 4 litre romane (șna oka modernș) șșșea 3 mine attice.

II. Romanıi vșșșrș mi moneta dșmș pondșlș litrei, mi anșme moneta de aramș kare se șntrođșșe de Șerviș Tșllıș, șntre anıi Romeı 176—226, prekșmș ne șșșne Pliniș *). Romanıi nșmia litra kș monetș Asse (as, assis), mi o șmșșșșia în 2, semisse, (semisses), în 3 trienșı (trientes), în 4 pșrtșnșı quadrantes), în 6 șestantșı (sextantes), mi în 12 șșșe (unciae); saș șncenșndș de la cele mai nișı: 2 șșșe șșșea șnș șestante, 3 șșșe șnș pșrtșante, 4 șșșe șnș triente, 5 șșșe se nșmia quincunx 6 șșșe șșșea șna semisse, 7 șșșe se nșmia septunx,

*) NOTĂ. Aesteș artıkolș alș D-șș Lauriani, de mi este pșșș istorișș, totș amș șkolitiș kș vomș faeș o pșșșere pșșșlșșı nostrș alș pșșșika aișı. Artıkolșle D-șș Lauriani, șișș kș așșla pșșș, șșșșșșș pșșșșșșș.

***) Ex ponderibus publicis, quibus hac tempestate populus oetier solet, Quadrantal vini octoginta pondo siet. Congius vini decem pondo siet. Sex sextarii congius sient vini. Duodequinquaginta sextarii Quadrantal sient vini. Sextarius aequus librae cum besse siet. Sexdecimque sextarii in modio sient. *Plebiscitum Silianum* apud Festum.

**) Pes longo spatio latoque notetur in anglo, Angulus ut par sit, quem claudit linea triplex, Quatuor ex quadris medium cingatur inanē; Amphora fit cubus. *Rhemius Fannius*.

*) Servius Tullius rex primux signavit aes; antea rudi usos Romae Timaeus tradit. *Plin. Hist. nat. XXX. 3.*

8 зпде се зичеа зпѣ бeссe (bes-bessis, адекъ bis triens), 9 зпде зпѣ dodpante (dodrans, адекъ de-quadrans), 10 зпде зпѣ destante (dextans, адекъ de-sextans), 11 зпде се зичеа deunx (адекъ de-uncia), 12 зпде зпѣ asse (as), саѣ зпа лѣбръ (libra), де о мѣсъръ кѣ лѣтра дѣн прѣнципатеде ромѣне, прекъмѣ амѣ insemnatѣ маѣ сѣсѣ.— Зпда еарѣши се импѣрѣа вѣ 12 пѣрѣдѣ totѣ дѣнт ачеа системѣ: $\frac{1}{2}$ де зпдѣ се нѣмѣа semiuncia, $\frac{1}{6}$ де зпдѣ се зичеа sextula, $\frac{1}{12}$ де зпдѣ се кѣма semistula. Semistula се импѣрѣа assemine вѣ 12 пѣрѣдѣ: $\frac{1}{2}$ де simistulѣ се зичеа scriptulum саѣ scripulum саѣ scrupulum $\frac{1}{6}$ де semistulѣ се нѣмѣа lupinus, $\frac{1}{12}$ де semistulѣ се кѣма siliqua, гречеште *κερατιον*, де знде апоѣ модернѣ аѣ гѣкѣхъ кератѣ, шѣ л'аѣ маѣ сѣпѣхъ-импѣрѣдѣ вѣ 4 гране саѣ грѣзпде. Ва сѣ зѣкѣ вѣтрѣна лѣбръ ера 12 зпде, $12 \times 12 = 144$ semistulѣ, шѣ $12 \times 12 \times 12 = 1728$ siliquae саѣ *κερατια*, шѣ дѣнт сѣпѣхъ-импѣрѣдеа модернѣлорѣ 6912 грѣзпде.

Ачеастѣ системѣ фѣрмоастѣ, рѣгѣросѣ dsodecimalѣ, о аплѣкарѣ Романѣ шѣ ла импѣрѣдеа пѣчѣлорѣмѣ (мѣсѣреѣ де лѣнѣде), шѣ ла а рѣгѣрѣмѣ де нѣмѣнтѣ. Varrone зиче: Jugerum habet siciptula 288, quantum as antiquus noster ante bellum punicum pendebat. **)

Апоѣ о аплѣкарѣ ла импѣрѣдеа ередѣлѣдѣ, ла детермѣнареа зѣсѣреѣ, шѣ вѣ ценере ла верѣ-че лѣкрѣ каре шѣ лѣ репрезента еѣ ка зпѣтате шѣ авеа тѣвѣзпдѣ де импѣрѣде. Нѣмаѣ пѣтрѣнтарѣлѣ (quadrantal) саѣ амфора (amphora) ка мѣсѣрѣ де капацитате пентѣрѣ арѣде шѣ лѣсѣде, пѣ-тѣмеа че-ва дѣферѣнѣдѣ пѣнтѣ че се дѣсѣтѣеа вѣ

sistema dsodecimalѣ, $\frac{1}{2}$ де пѣтрѣнтарѣлѣ се зичеа зпѣт (urna), $\frac{1}{3}$ де пѣтрѣнтарѣлѣ се нѣмѣа мозѣ (modius) пентѣрѣ арѣде, $\frac{1}{8}$ де пѣтрѣнтарѣлѣ се кѣма конѣлѣ (congius) пентѣрѣ лѣсѣде. Конѣлѣлѣ (congius) ка зпѣтате авеа 6 шѣ-тарѣе (sextarii); шѣстарѣлѣлѣ авеа 2 semine (heminae), 4 пѣтрѣтарѣе (quartarii), 8 аѣетарѣе (acetabula), 12 кѣате (cyathi), шѣ 48-лѣнгѣре (ligulae). Шѣстарѣлѣлѣ ера то ѣ де одаѣтѣ шѣ мѣсѣрѣ пентѣрѣ арѣде, грѣх. гѣлѣнтѣ, ш. а. Конѣлѣлѣ конѣндеа 6 шѣстарѣе. мозѣлѣ 16, зпна 24, амфора саѣ пѣтрѣнтарѣлѣлѣ 48, *). Шѣ мѣсѣра ачеаста де вѣнѣ, адекъ 48 де шѣстарѣе, тѣвѣеа вѣ кѣнтарѣлѣ 80 де лѣбре, прѣн зѣмаре конѣлѣлѣ 10 лѣбре. Гѣндѣ кѣ мѣсѣрѣде де капацитате ста вѣ лѣгѣтѣрѣ кѣ мѣсѣрѣде де лѣнѣде шѣ де грѣстате, де ачеа Романѣ гѣчеа пре дѣнседе шѣ скара де лѣнѣде, шѣ скѣеа шѣ пондѣлѣлѣ, прекъмѣ се веде пре конѣлѣлѣ лѣсѣ Bespasiанѣ: P. X. адекъ pondus саѣ pondo decem.— Доае шѣстарѣе де гѣлѣнтѣ се сокотеа де аѣзѣнс пентѣрѣ пѣнеа зпѣ мѣлѣтарѣлѣ пре зѣ, шѣ 4 мозѣ пре лѣнтѣ, прѣн зѣмаре 48 мозѣ саѣ 16 пѣтрѣнтарѣе де грѣх пре аѣнѣ,— мѣсѣрѣ орѣнарѣ кѣ каре се аѣзѣнѣе зпѣ омѣ пре аѣнѣ, шѣ вѣ зѣмеле ноастѣре. Пре лѣнгѣ пѣне се маѣ да мѣлѣтарѣлѣлѣ карне, ларѣдѣ, лѣгѣмѣ, саре, мѣере, зпѣтѣ, олѣлѣ, оѣетѣ шѣ вѣнѣ. Канти-татеа тѣсѣрорѣ ачелорѣ прѣвѣсѣнтѣ пентѣрѣ зпѣ аѣнѣ се нѣмѣа аѣнонтѣ (annona). Дарѣ ла вѣченѣлѣ, мѣлѣтарѣлѣ романѣ грѣвѣа сѣ се имѣраче, сѣ се вѣарѣмезе шѣ сѣ вѣстрѣаскѣ кѣ шѣселе лорѣ.

(Ва зпна)

*) Quadrantal quod nunc plerique amphoram vocant, habet urnas duas, modios tres, semimodios sex, congius octo, sextarios quadraginta octo, heminas nonaginta sex, quartarios centum nonaginta duos, syathos quingentos sex. *Folusius Mac-cianus de distr. assis.*

**) Varro R. R. II. 12.

Комѣникаѣишѣ сѣиентѣфче мѣчѣ.

Обсервационѣ метеорологѣе ла Бѣксѣрѣшѣ де ла 9—15 Мартѣе.

Температура дѣнт термометѣрѣ лѣсѣ Реаумѣре, вѣ зѣврѣ.

	Dim. ла ора 6,	d. a. ла ора 4,	сеара ла ора 10.
Ла 9	5	12	5
Ла 10	5	14	5
Ла 11	5	7	3
Ла 12	3	6	2

	Dim. ла ора 6,	d. a. ла ора 4,	сеара ла ора 10.
Ла 13	1	11	2
Ла 14	1	5	2
Ла 15	0,5	5	3
	2,9	8,6	3,1

Температура де мѣлѣлорѣ ла 6 дѣмѣнеага ла 4 d. a. ла 10 сеара., Барометѣрѣлѣ а вариѣтѣ вѣтѣре 330 лѣнѣе де Парѣсѣлѣ шѣ вѣтѣре 335 тѣре зѣле аѣ плѣатѣ о ноанте а нѣнсѣ.

НОТЪ. Дѣн грѣшалѣ с'а вѣтѣрѣтѣ вѣ нѣмѣрѣ 8 дата де ла 30 Февѣрѣарѣе. Дѣсѣлѣдѣнтѣ дѣрѣ ачеастѣ датѣ шѣ сѣнтѣмѣ вѣкрѣдѣнѣаѣи кѣ мѣчѣ зѣлѣлѣ дѣн D-нѣи аѣнонатѣ нѣ не ва лѣче дѣспѣре ачеаста вѣрѣо прѣтенѣе; кѣчѣ нѣменеа нѣ не а плѣвѣтѣ аѣнонатѣ пентѣре 30 Февѣрѣарѣе.